

УДК 821.111[73]
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.34.27>

Світлана Чернишова, канд. філол. наук, доц.
ORCID 0000-0003-0284-2001
e-mail: sveta.chernyshova@gmail.com

Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна

ДІАЛОГИ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ У РОМАНІ ЛУІСА АЛЬБЕРТО УРРЕА "БУДИНОК РОЗБИТИХ АНГЕЛІВ"

Процеси імміграції спонукають людину передумувати своє минуле і вибудувувати майбутнє з урахуванням тих кардинальних змін, що спричинені зміною локусу. Ідентичності, які формуються на чужині, заґрунтовані на діалозі рідної і нової культур; смислові акценти цих перемовин трансформуються як із віком іммігрантів, так і зі зміною поколінь. Творчість письменників, які представляють кілька культур, належить до транскультурного модусу письма. У ньому відбувається оприсутнення різних нарративних форматів, перспектив персонажів, кількох мов, а також локусів. Усі це елементи дають можливість відійти від однозначних формулювань ідентичності та розкрити її амбівалентність. Транскультурний діалог між колективностями, репрезентований у творах письменників, які народилися чи виростили в одній культурі, а потім жили в іншій, доповнює і збагачує кожну з них. У романі Луїса Альберто Урреа "Будинок розбитих ангелів" ідентичності персонажів набувають різних осмислень залежно від їхнього походження і стосунку до рідної історії. У фокусі твору мексикано-американська родина, патріарх якої помирає від раку. Його порозуміння з усіма дітьми та молодшим братом визначає імпліцитний рівень художнього тексту. Тему подвійної ідентичності: мексиканської й американської розпрацьовано по-різному, залежно від покоління іммігрантів. Так, для першої генерації властиве прагнення довести своє право бути рівноправним членом американського суспільства, натомість представники другої хвилі намагаються розчинитися в новій спільноті й не надто задумуються над питаннями своєї належності. Особливе місце серед образів роману посідає Молодий Ангел, мати якого біла американка, а батько – мексиканець. Напруження, що існує між Молодим Ангелом та родиною батька від першого шлюбу, розв'язується наприкінці твору. Порозуміння між братами через звернення до образу батька символізує примирення між різними ідентичностями, які мають право найперше бути собою.

Ключові слова: Луїс Альберто Урреа, мексикано-американська література, роман "Будинок розбитих ангелів", ідентичність іммігрантів, міграція.

Вступ. У передмові до автобіографії "Біля озера пошуку дітей: таємниці мексиканського кордону" [23] Л. А. Урреа характеризує себе як бордерну особистість і роздумує: "Нещодавно хтось назвав мене голосом помежів'я. Так, можна сказати, що я – 'голос кордону', бо кордон розділяє моє ество. Моє серце оповиває колючий дріт" [23, с. 4]. Л. А. Урреа виростав у родині мексикано-американців: батько його був мексиканець, а мати – американка. Відтак подвійність його суб'єктності, що згодом стане основним мотивом художніх текстів (часто автобіографічних), обумовлена серед іншого і фактом походження. Творчість Л. А. Урреа транскультурна в тому розумінні, яке вкладає в цей термін сучасне літературознавство [6; 7; 9]. Транскультурний модус письма має кілька іманентних ознак: а) події відбуваються у кількох країнах, водночас жодна з них не зображена як екзотична, б) персонажі належать декільком культурам, в) оповідь ведеться з перспектив кількох культур, г) мовний рівень твору охоплює кілька (принаймні дві) мов і жанрів, д) описи ситуацій і реальності ускладнені через розмивання національних чи інших розмежувань [дет. див. 6, с. 75].

Л. А. Урреа народився у Тіхуані 1955 р. Згодом родина переїхала в Сан-Дієго. У зазначеній вище автобіографії письменник згадує:

...батько виховував мене як стовідсоткового мексиканця, відмовлявся спілкуватися зі мною англійською, і прискіпливо слідкував за кордонами моєї мови, зауважував кожну помилку у вимові, граматиці чи слововживанні. Мама виховувала мене як стовідсоткового американця: відмовлялася говорити до мене іспанською і, гадаю, за все життя так і не вимовила правильно мого імені [23, с. 4].

Однак, як слушно зазначає дослідниця творчості письменника Кріста Тіппетт, Л. Урреа пише не лише про травми й болі минулого, а про те, "як ми сумуємо за тими, хто не з нами" [21].

Дослідник Маркус Гайде (Markus Heide), використовуючи теорію Марі Луїз Пратт про контактні зони, стверджує, що у творчості Л. А. Урреа, зокрема у його романі "У пошуках снігу", міжкультурна взаємодія оприсутнюється через три значимі просторові парадигми: конфліктні зони культури, засновані на статичних ідентичностях,

які наполягають на чітких етнічних кордонах; утопічний простір, що традиційно пов'язаний із уявленнями про Америку як про рай на Землі чи край "первозданної природи"; 'контактні зони', коли зустрічі між різними історично сталими суб'єктивностями набувають формату взаємодії і формують транскультурний простір. Остання парадигма забезпечує взаємопроникнення і розчинення фіксованих ідентичностей, відкриття їх для світу і світу для них. Транскультурна стратегія репрезентації дала змогу Л. А. Урреа, на думку М. Гайде, по-новому розкрити мексикано-американську колективність, що не зациклена на міфологізованій історії прабатьківщини Атцлану чи обрамлена мексикано-американським прикордонням, а натомість "намагається виразити у художній формі і текстувалізувати контактні історії, що впливали і впливають на різноманітні культури, які споконвіків взаємодіяли на південному-заході" [14, с. 117]. За твердженням М. Гайде, приховані історичні підтексти омовлені через перформативний нарратив (a performative narrative), який "залучає не лише читача, але й оповідача та персонажів до процесу розшифрування" [14, с. 117]. Ідеться про розшифрування замовчуваних пластів історій, про зв'язок доісторичного минулого з "профаним сьогоденням" [14, с. 118]. Інша іманентна риса творчості Л. А. Урреа полягає в одночасному представленні різних версій міжкультурного простору, що своєю чергою руйнує традиційний бордерний характер Південного Заходу. Натомість маємо транскультурний локус, де різні історії взаємодіють.

Методологія дослідження. Методологічна основа статті ґрунтується на підходах транскультуралізму. Звідси, звернімо увагу на деякі останні наукові осмислення. Відповідно до традиції західного наукового знання, коли кожна нова теорія виникає як певне заперечення попередньої, так само і сучасний формат транскультуралізму формується на критиці мультикультуралізму. Багато дослідників [дет. див.: 10; 12; 16; 19; 25; 27; 28] пропонують також термін пост-мультикультуралізм і визнають за необхідне збереження суспільної когерентності в межах національних спільнот, яку, на їхню думку, мультикультуралізм занедбав. Крім того, ідеться про те, що

© Чернишова Світлана, 2023

мультикультуралізм занадто звузив поняття самої культури як обрамленого певними параметрами, внутрішньо гомогенного утворення, яке пропагує "чисті" чи "автентичні" ідентичності [дет. див.: 2; 3; 20]. В анотації до доповіді про єдність спільнот у сучасній Британії, Сун Хав Лог констатує:

... наявні програми та ініціативи мультикультуралізму не змогли інтегрувати меншини у британське суспільство, а навпаки сприяли подальшій відокремленості спільнот, що не допомагає побудові цілісної колективності. Оберігаючи автентичність культур, мультикультуралізм веде до посилення етнокультурних відмінностей, що вочевидноється в суспільному, матеріальному та політичному житті різноманітних етнічних груп [17, с. 390].

Інша вже досить відома критика мультикультуралізму полягає в обмеженні індивідуальної свободи через дисциплінарну приналежність до спільноти. Отож, такі моменти уяснили необхідність нового рішення щодо майбутнього функціонування спільнот, яким і став транскультуралізм чи іноді ще маємо назву інтеркультуралізм. Наріжними для нього є: діалог та інтенсивна комунікація між спільнотами [15]; наголошування спільного, а не відмінного [28], що приводить до формування спільної культури [5]; визнання і опрацювання дуалізму (у межах якого існує розподіл на меншини та домінуючі групи), що спонукає до розпізнання легітимних інтересів, відчуттів страху та невпевненості серед представників маргіналізованих спільнот¹ [5]; і нарешті, наголошення на локальних, місцевих, близьких, прагматичних стосунках замість абстрактних макрорівневих, які пропагував мультикультуралізм [15].

У контексті транскультуралізму переосмислюється не лише ефективне функціонування сучасних спільнот, але й ідентичності. Зокрема, вагомими у цьому сенсі є праці [18; 8; 26], де транскультура "розглядається як модель свободи, де людина має можливість жити на межі своєї вродженої культури та тієї, що лежить за її межами" [8, с. 334]. Ідеться про відмову від вузьких меж ідентичності. Марія Шимчишин підсумовуючи теорії М. Епштейна та В. Велша зазначає:

Вагомої уваги заслуговує і співвіднесеність транскультуралізму з мультикультуралізмом. Сьогодні стає очевиднішим той факт, що на зміну ідеології мультикультуралізму, яка мала сильну прив'язку до поняття ідентичності (расової, національної, етнічної чи діаспорної), приходять транскультуралізм, що пропонує нестабільність та ризоматичність. Іншими словами транскультуралізм дозволяє подолати той культурний сепаратизм, замкнутість, стратифікацію та детермінованість ідентичності дискурсом автентичності, що стали базовими для мультикультуралізму. Культурний тоталітаризм, що ув'язнює індивідуума чи окрему спільноту в конкретній визначеній традиції, змінюється розумінням культури як дискурсу, що звільняє нас від будь-яких зашореностей чи прив'язок [1, с. 14].

Результати дослідження. Транскультурна ідентичність репрезентована і в романі "Будинок розбитих ангелів" [24], де розповідається про родину мексикано-американців, у якій кожен по-своєму знаходить свій шлях у американській реальності. Л. А. Урреа залучає елементи магічного реалізму і сплачує данину традиції південно-американського письма. З іншого боку, магічне мислення і його симбіоз із реальністю відкривають можливість для вербалізації амбівалентності простору як такого; для ілюстрації того, що неоднозначність і неосаяність людського буття в контексті багатозаровості історичного минулого не вкладається в логіку хронологічного опису й мова не здатна передати його. Людська потреба постійно підтримувати діалог із минулим виливається в пояснення себе через прожите. Важливо тут також наголосити, що йдеться власне про

формат діалогу/розмови. Діалог теперішнього з минулим порушує темпоральну послідовність оповіді. Внутрішні розмови, які веде з собою Великий Ангел, головний персонаж роману, мають вихід у реальність через репліки, які недоречні і почасти алогічні в контексті фізичного теперішнього. Вони вриваються в бесіди Великого Ангела з його інтенсивних внутрішніх перемовин із минулим. Незалапована пряма мова внутрішнього монологу трансформується у пряму мову головного персонажа в реальності:

Він знав, що його діти обговорювали його за спиною.

Великий ангел хоче бути як грінго, казали вони у своїх пересудах під час сімейних посиденьок, на яких перемивали кісточки усім, – давнє мексиканське мистецтво. Він знав про це, хоч ніхто йому і не розказував. *Він думає, що він кращий за нас.* 'Я кращий за тебе.' 'Перепрошую?' – спитала Перла [24, с. 10].

Трансгерсія між внутрішнім і зовнішнім режимом розмови ілюструє нівелювання поділу світу на тут і там, у свідомості головного персонажа усе перебуває у єдності одного часового континууму. Він дозволяє собі порушувати кордони світів, що маркує його закоріненість у магічне світосприйняття. Довільні переходи від флешбеків до реальності й навпаки визначальна риса роману Л. А. Урреа. Розповідач не клопочеться про те, чи встигають читачі за стрибками його досвіду, пам'яті, за зануреннями у найбільчі спогади й раптовим поверненням назад.

Початкова рефлексія роману сигналізує про намір Великого Ангела пояснити минуле для себе: "Щоранку, після того, як у нього діагностували рак, йому надочукали одні й ті ж думки. Вони були будильником для нього. Як може людина, у якій вже не залишилося часу, полагати те, що поламалося?" [24, с. 3]. У цей момент перед ним з'являється привид батька, який радить залишити все як є. Життя іде своїм ладом і коригувати його не потрібно. Однак травми минулого, жалі і болісні відчуття не відпускають Великого Ангела в інший світ. Час фізичної реальності прописаний через відлік кожної години останнього дня життя Великого Ангела. Розділи твору, після смерті матері, розпочинаються із зазначення конкретного часу. Так відлік закінчення життя прискорюється. Кожна година й навіть хвилина згущують в собі минуле, прожите ще раз у теперішньому. Водночас така деталізація часу створює напругу та переживання за те, чи встигне Великий Ангел примиритися й порозумітися з усіма навколо, чи відійде він у інший світ із розв'язаними конфліктами, яких у нього накопичилося чимало.

Події роману "Будинок поламаних ангелів" відбуваються головним чином у Сан-Дієго упродовж двох днів. У сконденсованому часі та просторі згущуються і набирають великої емоційної сили моменти минулого, які через їхню складність та травматичність окреслені лише уривчасто і натяково, бо описати їх і укласти у логічну форму мови не під силу. Великий Ангел, і його численна родина мешкають у Сан-Дієго. Він гордий тим, що досягнув успіху і прожив достойне життя в США, хоча починав як бідний іммігрант. Його родина ніколи не бачила як виглядають картки соціальної допомоги і все завдяки його упертості, самодисципліні й рішучості. Роман розпочинається з моменту, коли Великий Ангел де ла Круз готується одночасно до похорону матері, мами Америки, і святкування свого 75-річного ювілею. Ці дві підсумкові події пов'язані із внутрішнім станом персонажа, а саме: порозуміння з минулим і сучасним. Ретроспективні моменти представлені головно з позиції Великого Ангела. Він намагається зрозуміти, де помилювся й чому власне родина далека від його ідеалу. Хворий на рак, Великий

¹ Якщо порівняти з мультикультуралізмом, то він пропонує замовчування ієрархічного розподілу між спільнотами.

Ангел не бажає прощатися з життям, аж поки не проживе його ще раз через модус примирення.

Наратив роману сконцентрований на порозумінні між ним і всіма членами родини: найперше з його зведеним братом, Малим Ангелом, до якого з дитинства він мав амбівалентні почуття, а далі з дітьми, дружиною, і її сестрами. Усі ці зв'язки зумовлюють помережаність сюжету багатьма лініями, кожна з яких веде до одного енергетичного центру – Великого Ангела, патріарха родини. Властивий цей архетипний образ патріарха, який підводить підсумок життя і відновлює втрачені зв'язки з тими, кого (молодшого брата, прийомних синів) відкинув колись давно через їхню інакшість, через те, що вони жили за іншими стандартами, аніж він, стає у романі символом кінця тієї ідентичності, що збудована в силовому полі протистояння між мексиканською й американською самістю. Великий Ангел називає себе доном Корлеоне всіх мексикано-американців. "Великий Ангел був батьком і патріархом усього клану. Батьком для усіх, мексиканським Одіном" [24, с. 8].

Час оприсутнюється в романі на кількох семантичних рівнях. Перший – це час та ідентичність. Усе життя Великий Ангел боровся з "мексиканським часом" [24, с. 5]: його завжди дратувала непунктуальність мексиканців. І тому він ніколи і нікуди не запізував. За це на роботі його називали "німцем": "Він приходив на роботу найперший. Інші працівники лише заходили на зустріч, а він уже сидів за столом і навколо нього хмара одеколону 'Олд Спайз'" [24, с. 7].

Час історичний розкривається через моменти минулого родини де ла Круз, що крупинками розкидані по усій канві твору. Минуле оповідається стисло, без прямого емоційного навантаження на читача, але за емоційною скупістю у словах захована насправді велика трагедія тих, хто змушені покинути свій край.

Його дід (Великого Ангела – С. Ч.), дон Сегундо, прибув до Каліфорнії після Мексиканської революції, перетнувши кордон у Сонорі, у славнозвісному Ель Труерто, де снайпер поцілів йому в око. Він ніс на руках поранену дружину до Юми, щоб там їй допомогли хірурги грінго... Сегундо вкрав підводу і на ній добрався до Каліфорнії, де намагався вступити до армії і битися на полях Першої світової війни як американський солдат... Він почав ненавидіти німців ще коли військові радники з Баварії у страшних шпичастих шоломах навчали солдат Порфірію Діаза¹ стріляти з кулеметів повітряного охолодження по селу, де жили які² [24, с. 8].

Проте в армію його не взяли і він залишився в Лос-Анджелесі, де йому забороняли купатися у громадських басейнах через надто темний колір шкіри. Та Сегундо не здався: він вивчив англійську і навіть полюбив баскетбол. Ці скупі фактографічні штрихи з історії родини відсилають до великих трагедій в історії Мексики та мексиканців: революції, що змусила багатьох покинути домівки і втікати на північ, расової нетерпимості і дискримінації у США, намагання мігрантів змиритися з тим, що до них ставляться як до другосортних.

Далі розкривається нова сторінка родини де ла Круз, а через неї історія цілого народу. Депортація 1932 р., коли де ла Крузи "разом із двома мільйонами тих, кого відправили назад у товарних вагонах" [24, с. 9] стали мексиканцями знову. Тут же розповідач іронічно зазначає: "Напевно, США набридло полювати і депортувати китайців, тож вони взяли за мексиканців" [24, с. 9]. У цьому наче мимохідь кинутому зауваженні маємо роздратованість від того, що для американського уряду

боротьба з нелегальними мігрантами стає своєрідною грою, де час до часу вони змінюють об'єктів для полювання. Крім того, одне речення позначає значний період історичної реальності, який не описується розповідачем, а лише маркується як значимий. Історичними слідами рясніє текстова канва роману, адже детально описати всі болі і трагедії родинної саги неможливо. Тому часто зовнішній подразник відсилає до далекого спогаду. Як наприклад згадка про смерть Брауліо, який загинув під час вуличної бійки, підштовхує Великого Ангела позначити й Ірак, але лише одним реченням: "В Іраку усе кишло від мух" [24, с. 69]. Важливо, що тут маємо змішування наративної суб'єктності, адже спогад Великого Ангела з'єднується зі спогадом давно померлого Брауліо про участь у війні в Іраку.

Після повернення в Мексику, родина де ла Круз поселилася в маленькому містечку Ла Паз. Дон Антоніо був начальником поліцейського відділку, а мати Америка вигодовувала дітей і підтримувала господарство. Дона Антоніо "нащадки вважали Першим Ангелом – El Primer Angel" [24, с. 116]. Життя минало за клопотами й боротьбою з бідністю. Однак найбільшого удару завдала родині "біла американська жінка":

Дон Антоніо упродовж років постійно відлучався у якісь "таємничі поліцейські відрядження". Мама Америка знала, що насправді ті відвідини родички це були зустрічі з коханкою у Тіхуані. Але він плекав більші плани, далі, за кордон. У ті часи всі мексиканські чоловіки бажали мати американську машину і американську жінку. Він розповів їй, що щотижня покидав її, щоб провести час з коханкою [24, с. 142].

Батько покинув родину задля білої американки Бетті, із якою у нього народився син, Малий Ангел.

Великий Ангел на довгі роки затамував злість і жаль на батька. Проте згодом мама Америка з дітьми була змушена теж рухатися на північ через бідність і нужду. У ті часи існували цілі коридори для нелегальних мігрантів, якими вони легко добиралися до США. Тож мама з дітьми перебралася до омріяного північного раю. Тим часом дівчина, у яку був закоханий Великий Ангел, Перла, вийшла заміж за іншого, народила двох синів, Індіо і Брауліо, незабаром залишилася вдовою, бо чоловік втонув у водах поблизу Ла Паз. Коли Великий Ангел запросив Перлу переїхати до нього, то мусив усиновити ще двох дітей.

Жінка походила з бідної родини:

Перла не відвідувала школу. Ла Палома була її школою. Батько потонув під час риболовлі, а брат працював на далекобійному риболовецькому судні десь у Тихому океані. Отож усе лягло на її плечі та плечі її сестер, Лупіті та Глоріосі. А за усіма стежила сувора мати, Чіла [24, с. 139].

Перла погодилася покинути Мексику, щоб розпочати нове життя в Америці, хоча розуміла, що повернення назад не буде.

Вона з хлопцями попрямувала на північ. Її старший, Індіо, був ще дитиною, а Брауліо, зовсім малям. Це був переїзд автобусом, який коштував усіх грошей, що у неї були... На південь від Енсенади поліція перегородила дорогу камінням, щоб зупинити автобус. Зайшовши в автобус, вони направили пістолети на пасажирів і почали ритися у сумках. Перла не мала грошей. Вони не звернули уваги на її синів. Просто запхнули руки їй в пазуху. Вона дивилася у вікно, стримувала дихання і подумки відштовхувала їх... [24, с. 38].

Зневажливе ставлення прикордонників до жінки це був лише початок її нових випробовувань.

Позаду них залишилася Мексика, рідний Ла Паз, де вони жили бідно, але все ж вдома. Очевидно, що для

¹ Порфірію Діас (повне ім'я: Хосе де ла Крус Порфірію Діас Морі, ісп. José de la Cruz Porfirio Díaz Mori; 15 вересня 1830 – 2 липня 1915) – президент Мексики (пізніше вважався диктатором), управляв Мексикою з 1876 до 1911 р. (за винятком чотирирічного періоду).

² Які (Yaqui, або Hiaki, або Yoeme) – плем'я північноамериканських індіанців, які живуть у регіоні пустелі Сонора, що включає північну частину мексиканського штату Сонора та південно-східну частину американського штату Арізона.

мігрантів, які прибули без копійки за душею, життя в новому краї було важким. Великий Ангел часто сам залишався без вечері, щоб нагодувати двох прийомних синів. Боротьба за виживання, приниження і розчарування пронизували буття мексиканців у новому краї:

У ті дні, коли Великий Ангел працював на двох, а іноді і на трьох роботах, бідна Перла страждала у напівтемній квартирі. Єдине чого вона хотіла, це – повернутися назад до Мексики. Вона не розуміла його запалу до Америки. Життя зовсім не було кращим тут. Вдома принаймні була своя спільнота, сміх. Навіть якась крихта надії... А тут на неї чатує самотність і голод, ще гірший, аніж у Мексиці, так, гірший, бо навколо неї люди перекочуються з боку на бік, наче поросята, навантажені їжею, одягом, алкогольними напоями, вишуканою білизною, цигарками, грошима, шоколадом і фруктами [24, с. 159].

Бідність, приниження породжували злість і розпач. Крім того, усиновлені діти не хотіли слухатися вітчима і це теж додавало складнощів до сімейного життя.

Родинні відносини склалися по-різному. Індію залишив сімейне гніздо, бо всі інші не сприймали зміну його сексуальної орієнтації. Одного разу він запросив усіх на вечерю, де відкрито продемонстрував, що належить до гомосексуальної спільноти. Лише наприкінці роману хлопець відважується зайти в будинок, де святкують ювілей вітчима. Це примирення між ним і Великим Ангелом належить до багатьох примирень, які відбуваються з головним персонажем перед смертю. Прийняття того, що колись він відкинув, є не лише передсмертним жестом, а й зміною формату мігрантської суб'єктності, яка стає все менш замкнутою та відкривається до світу.

В Америці сформувалася нова родина ідентичність де ла Круз, у якій поєдналися елементи різних культур і світобачень. В одній із розмов з братом, який помирає від раку, Малий Ангел запитує стверджує: "Можна сказати, що ми вже майже американці, чи не так? Маю на увазі, що ми пост-міграційна родина. Адже пройшло вже п'ятдесят років" [24, с. 104]. З іншого боку, він зазначає, що вважає себе мексиканцем або ж мексикано-американцем, бо ж батько його був із Мексики. Це викликає роздратування у Великого Ангела й давня опозиція між ними вибухає з новою силою. Адже з дитинства Малего Ангела називали 'грінго' у сім'ї, щоб позначити його відмінність, щоб постійно нагадувати і собі, й іншим, що його мати, 'розпудна білявка', викрала їхнього батька. Напруження між братами повільно і болісно переходить у поступове примирення, яке зрештою настає наприкінці роману. Постать батька, дона Антоніо, спочатку розриває родину, але згодом саме вона стає її об'єднувачим фактором.

Після довгих років відсутності в житті старшого брата приїзд Малего Ангела на похорон мачухи розворохобив злість і незагоєну рану: "Пам'ятаєш як мій батько чистив апельсини?" Малий ангел кивнув: "Так, я пам'ятаю нашого тата". Великий ангел зрозумів натяк: "Наш батько. Посипав перцем чилі апельсини". "І сіллю" [24, с. 105]. Пам'ять про батька, яка завжди емоційно роз'єднувала братів, зрештою стає тим мостом, який їх поєднує. У ширшому плані цей символічний акт порозуміння позначає примирення двох різних ідентичностей, що починають набувати амбівалентності й багатошаровості. Бінарності свій і чужий, мексиканець і грінго поєднуються у транскультурній парадигмі світу, де насправді кордонів і меж не існує. Люди провели і понакресливали їх, аби згодом з гіркотою зрозуміти, що розмежування призводить до конфліктів і смертей. Зрештою всі ангели родини, як вказує назва роману, є розбитими ангелами. Ця метафора імплікує думку про поступову розпороченість, певне

розпадання мексиканської ідентичності у США на міриади ідентичностей, що поглинають новий досвід і так набувають нових змістів.

Великий Ангел – символ міграції та мігрантів, які прибували в Новий світ з надією збудувати нове життя, почати все спочатку і досягти жаданої "американської мрії". Він не здається і не розчарується, а віддано працює. Упертість вдачі і бажання довести, що мексиканці це не ліниві невдахи, які живуть на соціальну допомогу, визначає його життєві орієнтири: "Комп'ютери – це не те, чим він не дуже хотів займатися. Насправді він навіть не любив їх. Але все полягало в тому, щоб мексиканець робив те, що американцям не під силу. Так, як і його батько перед ним, який грав на піаніно музику Рея Коніфа¹ і викрадав жінок з-під носа білих чоловіків" [24, с. 11]. Мета життя Великого Ангела розвінчання стереотипів про мексиканців, як тих, які "працюють із віниками чи чистять вбиральні, або як одягають капелюхи під час польових робіт" [24, с. 12]. Ні, він не хотів бути бідним прохачем, "який нервово перебирає руками солом'яного капелюха, стоячи на порозі білого господаря" [24, с. 12]. Ці життєві мотиви і злість на американців привели його до посади головного менеджера комп'ютерного центру в газо- та електро-розподільчій компанії. Відтак, бунт проти усталеного ув'язнення про тих, які прибувають з Мексики, стимулює Великого Ангела і формує його позицію. Крім того, він неодноразово повторює і собі, і навколишнім, що він патріарх, він тримає родину разом і показує їй шлях. Адже саме тому його назвали на честь архангела Михаїла.

Наступний момент, який важливо відзначити, коли йдеться про ідентичність мігрантів у романі Л. У. Урреа, це – резистентність до цілковитої асиміляції у першому поколінні, але згодом друге покоління не надто заопікується збереженням спадщини. Збереження автентичної самості відбувається через дискурсивні практики мови та їжі. Дружина головного персонажа, Перла, так ніколи і не вивчила англійську. Вона розмовляє з дітьми іспанською. З іншого боку, Великий Ангел примусив себе вивчити напам'ять увесь англійський словник і часто змагався з батьком, хто запам'ятає більше нових і незвичайних 'американських слів' [24, с. 18]. Вони наліплювали папірці з написаними словами повсюди та повторювали їх до безтями: "І так із допомогою дієслів й іменників вони зводили свій міст до Каліфорнії" [24, с. 19]. Їхні ж нащадки не хочуть вчити іспанську чи розмовляти нею. Коли він прибуває на похорон матері, де зібралися усі покоління родини де ла Круз, то з жалем зауважує, що всі розмовляють англійською.

Сила волі і самодисципліна Великого Ангела приносять успіх, який, він сподівався, наслідуватимуть діти: "Великий Ангел мав намір доказати дещо американцям. Члени його сім'ї запрошені спостерігати і наслідувати, якщо хочуть" [24, с. 10]. Однак діти вирости і обрали свої життєві дороги, які спочатку гірко розчарували патріарха. Так, згадується Брауліо, син Великого Ангела, про якого заборонено говорити вдома: "Мертвий і ось уже десять років як в могилі. Син, який через свою відсутність, потрапив до лику святих родини" [21; 24].

Лало, син Великого ангела, поранений під час війни в Іраку. Він записався добровольцем, бо повірив, що в армії своїми вчинками заслужить легальний статус американця. Як пообіцяв йому один із військових: "Якщо ти готовий битися за свою націю, то нація готова битися за тебе" [24, с. 77]. Отримавши посвідку учасника війни, він і справді повірив у те, що це його квиток у майбутнє. Після поранення та повернення назад до США Лало

¹ Рей Коніф (англ. Ray Conniff, повне ім'я Джозеф Реймонд Коніф; 6 листопада 1916, Етлборо, Массачусетс – 12 жовтня 2002, Ескондідо, Каліфорнія) – американський музикант.

відвідував своїх друзів у Тіхуані і часто перевозив їх до омріяної Америки у своєму автомобілі. Одного разу молодий мексиканець попросив переправити його через кордон. "У ті давні дні при поверненні назад до США з'їдка просили показувати паспорти" [24, с. 79]. Отож Лало навчив хлопця, що і як відповідати на запитання прикордонних офіцерів. Позначивши машину різними американськими атрибутами: американським прапорцем спереду, старомодною американською музикою по радіо та пляшкою води "Маунтін дью", хлопці під'їхали до прикордонної будки. Усе шло за планом. На запитання офіцера вони злагоджено відповідали. Лише в останній момент, коли вже майже мали перетинати лінію кордону, хлопець-нелегал уточнив місце свого народження: "Детройт! Мічукан!" [24, с. 80]. Цього було достатньо для прикордонниці, щоб попросити їхні паспорти. І тут виявилось, що військова посвідка, якою так хизувався Лало і яка, як він вважав, гарантувала йому американське громадянство, виявилася зовсім безсилою. У той момент він зрозумів як цинічно його використала американська пропаганда і що насправді, хоч він і боровся за Америку, їй це байдуже. Лало депортували в Мексику. І лише, коли він дізнався від Індіо, що Великий Ангел смертельно хворий, то перетнув нелегально кордон, що допомагати доглядати за батьком. Лало називає себе чикано, що дратує старого тата, який хоче, щоб діти вважали себе мексиканцями. Відповідно, активізується ще одна ідентичність, тобто тих, хто називають себе чикано і досить радикально налаштовані щодо політики США.

На похорон прилетів із Сієтлу Малий Ангел, професор університету, який є своєрідною опозицією до Великого Ангела. Син батька родини від другого шлюбу:

Він (Малий ангел – С. Ч.) був приміткою до сім'ї, деталлю, яку кожен був змушений толерувати. Син американської жінки, яку в сім'ї називали легковажна грінга, яка забрала у дітей Великого Батька, донна Антоніо. Їм навіть не подобалося, що вона померла раніше. Адже їй вдалося поєднатися з Батьком на тому світі, аж поки не приїде мама Америка і не вирве його назад з американських обіймів [24, с. 28].

Оповідач зазначає про імена Ангелів: "Це нагадувало якийсь південно-американський роман – усі чоловіки в родині називалися однаково. Малий Ангел Габріель був третім ангелом, після Великого Ангела і донна Антоніо, Першого Ангела" [24, с. 116]. Малий Ангел Великий Ангел називав американцем, щоб вкотре підкреслити його інакшість у мексиканській родині. Неоднозначність позиції Малий Ангела, який є членом родини, але водночас постійно пам'ятає про свою часткову причетність до неї, допомагає сформувати нарративну позицію, через яку оприявнюється погляд збоку на відносини у сім'ї.

Від статусу Іншого, білого, сина американки, яка вкрала в мексиканської родини батька, Малий Ангел страждав усе життя. Він пригадує:

Іспанська! В родині ніколи не розмовляли з ним іспанською. Він пробував, але вони завжди відповідали англійською. Хоча вони добре знали, що він говорить іспанською так само, як і вони, і точно краще, аніж їхні діти. Кожен хотів щось довести, але ніхто з них не знав, що саме [24, с. 167].

У своїх рефлексіях-проєкціях Малий Ангел з одного боку розуміє, що зведені брати і сестри завжди уявляли собі, що він живе розкішним життям, що його "різдвяні ранки це оргії блискучих іграшок, радіо і велосипедів" [24, с. 168]. Вони чомусь гадали, що він менше любив їхнього батька, аніж вони. Саме навколо батька, цього мексиканського Головного Ангела, який розірвав життя між двома дружинами, накопичується і вирує енергія ненависті і неперпимості, яка поступово перетворюється на примирення. Малий Ангел, обтяжений досвідом мексикано-американського життя, обирає мексикано-американську літературу як свій фах. Він сподівається, що розповіді

можуть налагодити діалог між колективностями. "Він вивчив, що якщо домінуюча культура розпізнає ці дрібні моменти, то побачить себе в іншому світлі" [24, с. 168]. Зрештою розповіді й історії зцілюють, вони заповнюють ті прогалини, які створили люди через свою упередженість і потямарення розуму злістю. Лише продуктивний діалог сприяє тому, що зрештою і Великий Ангел, і Малий Ангел розуміють, що любили батька кожен по-своєму і він любив їх теж так, як умів.

Приїзд на похорон матері Америки і перебування в рідному містечку спонукають Малий Ангела відрефлексувати свою версію батька, донна Антоніо. Він пригадує як разом із татом приходив у нічний клуб, де Антоніо грав на піаніно і співав пісні:

Малий ангел ніколи не розумів про що саме були ті пісні, але він точно знав, що означають подрапини від червоних налякованих нігтів на спині батька. Дон Антоніо, з ретельно напomadженим волоссям і витонченими делікатними вусиками, використовував чарівність Малий Ангела, щоб приваблювати офіціанток, жінок, які грали в боулінг, чи змучених пань, які шукали за нічю пристрасті. Він навчив Малий Ангела мистецтва створювати для жінок відчуття їхньої видимості. "Якщо ти зумієш показати жінці, що вона витвір мистецтва, то будеш кохатися з нею щовечора" [24, с. 34].

Саме таким залишився в пам'яті хлопчика його батько мексиканець.

Висновки. У романі Л. А. Урреа "Будинок розбитих ангелів" ідентичність мігрантів осмислено через історію кількох поколінь мексиканської родини, яка проживає у США. Кожна генерація знаходила своє місце в американському світі по-своєму: Перший Ангел, дон Антоніо, покинув родину й одружився з білою американкою. Його найстарший син, Великий Ангел, приїхав у Новий світ, щоб порятуватися від бідності та безперспективності. Він став успішним службовцем великої компанії. Діти ж Великого Ангела виростили у США і для них часто незрозумілі життєві принципи батька, який намагався довести грінго, що мексиканці не лише працюють на полях чи як прислуга. Примирення між усіма представниками роду, що настає наприкінці роману, імплікує думку про формування нової ідентичності, що поступово розчиняється в палітрі американського транскультурного простору.

Список використаних джерел

- Шимчишин М. Турбулентності ідентичності: від мозаїки мультикультуралізму до ризоми транскультуралізму / М. Шимчишин // Географії ідентичності в художній прозі початку XXI століття. – Київ: Вид. центр КНЛУ, 2020. – С. 11–21.
- Appiah K. A. *The Ethics of Identity*. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005. – 384 p.
- Benhabib S. *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 2002. – 280 p.
- Benito Sánchez J., & Manzanar Calvo, A. M. *Literature and Ethnicity in the Cultural Borderlands // Rodopi Perspectives on Modern Literature*. – 28. – Amsterdam: Rodopi, 2002. – 203 p.
- Bouchard G. *What is Interculturalism?// McGill Law Journal*. – 2011. – № 56(2). – P. 435–468.
- Dagnino A. *Re-discovering Alessandro Spina's Transculturality in The Young Maronite*. In B. Fischer (Ed.) // *Transcultural Literary Studies: Politics, Theory, and Literary Analysis*. – MDPI - Multidisciplinary Digital Publishing Institute, 2016. – P. 73–83.
- Dagnino A. *Transculturalism and Transcultural Literature in the 21st Century // Transcultural Studies*. – 2012. – № 8 (1). – P. 1–14.
- Epstein M. N. *Transculture: A Broad Way between Globalism and Multiculturalism // American Journal of Economics & Sociology*. – 2009. – № 68. – P. 327–351.
- Fischer B. (Ed.). *Transcultural Literary Studies: Politics, Theory, and Literary Analysis*. – MDPI – Multidisciplinary Digital Publishing Institute, 2017. – 140 p.
- Fleras A. *Beyond Multiculturalism: Managing Complex Diversities in a Postmulticultural Canada*. In S. Guo & L. Wong (Eds.) // *Revisiting Multiculturalism in Canada: Theories, Policies and Debates*. – Rotterdam: Sense Publishers, 2015. – P. 311–334.
- Goodman B. *The PEN Ten with Luis Alberto Urrea // PEN American: The Freedom to Write*. – March 8, 2018. <https://pen.org/pen-ten-luis-alberto-urrea/> (accessed 17 March 2023).

12. Gozdecka D. A., Ercan, S. A., & Kmak, M. From multiculturalism to post-multiculturalism: Trends and paradoxes // *Journal of Sociology*. – 2014. – № 50(1). – P. 51–64.
13. Hamilton A. T. Urrea, Luis Alberto. In *The Encyclopedia of Contemporary American Fiction 1980-2020*. – Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd., 2022. – P. 1–6. – URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781119543391.ch32>
14. Heide M. Learning from fossils: transcultural space in Luis Alberto Urrea's *In Search of Snow* // *Literature and Ethnicity in the Cultural Borderlands*. – Leiden, The Netherlands: Brill, 2002. – P. 115–125. doi: https://doi.org/10.1163/9789004334281_008
15. Joppke C. War of Words: Interculturalism v. Multiculturalism // *Comparative Migration Studies*. – 2018. – № 6(11). – P. 1–10.
16. Kymlicka W. The Essentialist Critique of Multiculturalism: Theories, Policies, Ethos. – Italy: European University Institute, 2014. – 31p.
17. Loh S. H. The continued relevance of multiculturalism: dissecting interculturalism and transculturalism // *Ethnic and Racial Studies*. – 2022. – № 45(3). – P. 385–406. doi: [10.1080/01419870.2021.1963459](https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1963459)
18. Ortiz F. *Cuban Counterpoint: Tobacco and Sugar*. (H. de Onís, Trans.). – Knopf, 1947. – 408 p.
19. Phillips A. *Multiculturalism Without Culture*. – Princeton: Princeton University Press, 2007. – 216 p.
20. Scheffler S. Immigration and the Significance of Culture // *Philosophy & Public Affairs*. – 2007. – № 35(2). – P. 93–125.
21. Tippet K. Luis Alberto Urrea: what borders are really about and what we do with them // *On Being*. – 2018, July 12. – URL: <https://onbeing.org/programs/luis-alberto-urrea-what-borders-are-really-about-and-what-we-do-with-them-jul2018/>
22. Urrea L. A. *Across the Wire: Life and Hard Times on the Mexican Border*. – New York: Anchor Books, 1993. – 224 p.
23. Urrea L. A. *By the Lake of the Sleeping Children: The Secret Life of the Mexican Border*. – New York: Anchor, 1996. – 208 p.
24. Urrea L. A. *The House of Broken Angels*. – Little, Brown, 2018. – 327 p.
25. Vertovec S. Towards Post-multiculturalism? Changing Communities, Conditions and Contexts of Diversity // *International Social Science Journal*. – 2010. – № 61(199). – P. 83–95.
26. Welsch W. Transculturality: The Puzzling Form of Cultures Today. In M. Featherstone & S. Lash (Eds.) // *Spaces of Culture: City-Nation-World*. – Sage, 1999. – P. 194–213
27. Wong L. Multiculturalism and Ethnic Pluralism in Sociology: An Analysis of the Fragmentation Position Discourse // S. Guo & L. Wong (Eds.). *Revisiting Multiculturalism in Canada*. – Rotterdam: Sense Publishers, 2015. – P. 69–90.
28. Zapata-Barrero R. Interculturalism in the Post-Multicultural Debate: A Defence // *Comparative Migration Studies*. – 2017. – № 5(14). – P. 1–23.

References

1. Shymchyshyn, M. (2020). Turbulentnosti identychnosti: vid mozaiky multykulturalizmu do ryzomy transkulturalizmu. / Shymchyshyn M. *Heohrafiy identychnosti v khudozhnii prozi pochatku 21 stolittia* (p. 11–21). Kyiv: Vydavnychiy tsentr KNU.
2. Appiah, K. A. (2005). *The Ethics of Identity*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
3. Benhabib, S. (2002). *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
4. Benito Sánchez, J., & Manzanar Calvo, A. M. (2002). Literature and Ethnicity in the Cultural Borderlands. *Rodopi Perspectives on Modern Literature*, 28. Amsterdam: Rodopi.
5. Bouchard, G. (2011). What is Interculturalism? *McGill Law Journal*, 56(2), p. 435–468.
6. Dagnino, A. (2016). Re-discovering Alessandro Spina's Transculturality in The Young Maronite. In B. Fischer (Ed.), *Transcultural*

- Literary Studies: Politics, Theory, and Literary Analysis* (pp. 73–83). MDPI – Multidisciplinary Digital Publishing Institute.
7. Dagnino, A. (2012). Transculturalism and Transcultural Literature in the 21st Century. *Transcultural Studies* 8 (1), p. 1–14.
8. Epstein, M. N. (2009). Transculture: A Broad Way between Globalism and Multiculturalism. *American Journal of Economics & Sociology*, 68, p. 327–351.
9. Fischer, B. (2016). (Ed.). *Transcultural Literary Studies: Politics, Theory, and Literary Analysis*. MDPI – Multidisciplinary Digital Publishing Institute.
10. Fleras, A. (2015). Beyond Multiculturalism: Managing Complex Diversities in a Postmulticultural Canada. In S. Guo & L. Wong (Eds.), *Revisiting Multiculturalism in Canada: Theories, Policies and Debates* (pp. 311–334). Rotterdam: Sense Publishers.
11. Goodman, Brianna. (2018). The PEN Ten with Luis Alberto Urrea. *PEN American: The Freedom to Write* (March 8, 2018). <https://pen.org/pen-ten-luis-alberto-urrea/> (accessed 17 March 2023).
12. Gozdecka, D. A., S. A. Ercan, and M. Kmak. 2014. "From Multiculturalism to Post-multiculturalism: Trends and Paradoxes". *Journal of Sociology*, 50 (1), p. 51–64.
13. Hamilton, A. T. (2022). Urrea, Luis Alberto. In *The Encyclopedia of Contemporary American Fiction 1980-2020* (pp. 1–6). Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd. – URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781119543391.ch32>
14. Heide, M. (2002). Learning from fossils: transcultural space in Luis Alberto Urrea's *In Search of Snow*. In: *Literature and Ethnicity in the Cultural Borderlands*. Leiden, The Netherlands: Brill. P. 115–125. doi: https://doi.org/10.1163/9789004334281_008
15. Joppke, C. (2018). War of Words: Interculturalism v. Multiculturalism. *Comparative Migration Studies*, 6(11), p. 1–10.
16. Kymlicka, W. (2014). *The Essentialist Critique of Multiculturalism: Theories, Policies, Ethos*. Italy: European University Institute.
17. Loh, S. H. (2022). The continued relevance of multiculturalism: dissecting interculturalism and transculturalism. *Ethnic and Racial Studies*, 45(3), p. 385–406. doi: [10.1080/01419870.2021.1963459](https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1963459)
18. Ortiz, F. (1947). *Cuban Counterpoint: Tobacco and Sugar*. (H. de Onís, Trans.). Knopf.
19. Phillips, A. (2007). *Multiculturalism Without Culture*. Princeton: Princeton University Press.
20. Scheffler, S. (2007). Immigration and the Significance of Culture. *Philosophy & Public Affairs*, 35(2), p. 93–125.
21. Tippet, K. (2018, July 12). Luis Alberto Urrea: what borders are really about and what we do with them. *On Being*. <https://onbeing.org/programs/luis-alberto-urrea-what-borders-are-really-about-and-what-we-do-with-them-jul2018/>
22. Urrea, L. A. (1993). *Across the Wire: Life and Hard Times on the Mexican Border*. New York: Anchor Books.
23. Urrea, L. A. (1996). *By the Lake of the Sleeping Children: The Secret Life of the Mexican Border*. New York: Anchor.
24. Urrea, L. A. (2018). *The House of Broken Angels*. Little, Brown.
25. Vertovec, S. (2010). Towards Post-multiculturalism? Changing Communities, Conditions and Contexts of Diversity. *International Social Science Journal*, 61(199), p. 83–95.
26. Welsch, W. (1999). Transculturality: The Puzzling Form of Cultures Today. In M. Featherstone & S. Lash (Eds.), *Spaces of Culture: City-Nation-World* (pp. 194–213). Sage.
27. Wong, L. (2015). Multiculturalism and Ethnic Pluralism in Sociology: An Analysis of the Fragmentation Position Discourse. In S. Guo & L. Wong (Eds.), *Revisiting Multiculturalism in Canada* (pp. 69–90). Rotterdam: Sense Publishers.
28. Zapata-Barrero, R. (2017). Interculturalism in the Post-Multicultural Debate: A Defence. *Comparative Migration Studies*, 5(14), p. 1–23.

Надійшла до редколегії 12.04.23

Svitlana Chernyshova, PhD (Philol.), Associate Prof.
ORCID 0000-0003-0284-2001
e-mail: sveta.chernyshova@gmail.com
Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

DIALOGUES BETWEEN IDENTITIES IN LUIS ALBERTO URREA'S THE HOUSE OF BROKEN ANGELS

In recent decades, there has been a noticeable increase in the prominence of writers who possess complex cultural orientations or participate in transnational exchanges. These authors reject the formerly narrow and restrictive identitarian labels, such as (im)migrant, colonial, postcolonial, ethnic, Commonwealth, or minority writers. They can no longer be confined to a single national framework, as they transcend such limitations. Transcultural writers have developed a transcultural sensibility. This sensibility is expressed through their writing, which encompasses palpable elements such as sensitivities, imaginaries, and outlooks that cannot be measured or quantified. However, these elements are discernible through the author's choice of themes, characters, voice, setting, and the use of dialogue, plot construction, or language. Writers who explore beyond their native cultures or homelands tend to resist conventional classifications. Their intricate and fluid nature defies attempts to categorize them, even with the most sophisticated methods, as their works seem to evade definition and elude any attempt to fit them into a particular category or box.

Luis Alberto Urrea's The House of Broken Angels explores various complexities of identities. Particularly of Mexican-Americans who are often caught between two cultures. The characters in the novel struggle to find a sense of belonging in either Mexican or American culture. They often feel like they are not fully accepted in either culture and must navigate the complexities of being in between. The main character Big Angel was born in Mexico but has lived in the United States for most of his life. As the plot evolves, he struggles to reconcile his Mexican heritage with his American identity.

The novel also discloses the complexities of family identity. The characters in the novel are part of a large, extended family, and their identity is deeply tied to their family history and traditions. The importance of family in Mexican culture and how it serves as a source of comfort and support for the characters is one of the main themes.

To conclude, we can argue that "The House of Broken Angels" explores various identities, including those of the Mexican-American, the immigrant, the family member, and the aging. The novel portrays the complexities of identity and the challenges faced by those who are caught between two cultures or who are marginalized in society.

Keywords: Luis Alberto Urrea, Mexican-American literature, "The House of Broken Angels", immigrant identity, migration.